

ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ І ЗБЕРЕЖЕННЯ РЕПРОДУКТИВНОГО ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ-ДОШКІЛЬНИКІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ СПЕЦІАЛІСТІВ ДОШКІЛЬНОГО ПРОФІЛЮ

Т.Г.Трофанова

***Анотація.** У статті обґрунтовано потребу в підготовці майбутніх спеціалістів дошкільної системи виховання в аспекті формування здоров'я репродуктивної сфери дітей дошкільного віку.*

***Ключові слова:** здоров'я, репродуктивне здоров'я, формування репродуктивного здоров'я, дошкільний вік, підготовка фахівців дошкільного профілю з питань формування репродуктивного здоров'я.*

***Аннотация.** В статье раскрыта актуальность профессиональной подготовки будущих специалистов дошкольного профиля по вопросам формирования репродуктивного здоровья детей дошкольного возраста.*

***Ключевые слова:** здоровье, репродуктивное здоровье, формирование репродуктивного здоровья, дошкольный возраст, подготовка специалистов дошкольного возраста по вопросам формирования репродуктивного здоровья.*

***Summary.** In the article grounded requirement in preparation of future specialists of the preschool system of education in the aspect of forming of health of genesial sphere for the children of preschool age.*

***Keywords:** a health, reproductive health, forming of reproductive health, preschool age, preparation of specialists of preschool type, is on questions forming of reproductive health.*

Постановка проблеми в загальному викладі. Наукові дослідження та практика підтверджують, що упродовж останніх десятиріч в Україні різко зросли захворюваність та порушення репродуктивної сфери дітей, починаючи з дошкільного та молодшого шкільного віку. За офіційними даними МОН України (2008р.) лише третина дошкільників є відносно здоровими. Причинами означеного соціального явища є вплив таких чинників, як відсутність належного фінансування в системах охорони здоров'я і освіти, зниження культурного та життєвого рівня населення.

Підкреслимо, що на необхідність формування репродуктивного здоров'я дітей та молоді спрямовані державні законодавчі та нормативні документи: пріоритетні напрямки збереження репродуктивного здоров'я викладені в Указі Президента України «Про національну програму «Репродуктивне здоров'я 2001-2005р.»(2001р.), Державній національній програмі «Репродуктивне здоров'я нації на період до 2015 року» (2007р.), Національній доктрині розвитку України в XXI столітті (2007 р.).

Діяльність системи дошкільної освіти щодо збереження здоров'я дітей регламентують Концепція неперервної валеологічної освіти (1994р.), Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (1999р.), Закон України «Про охорону дитинства» (2001р.), Національна доктрина розвитку освіти (2002р.).

Мета нашої статті – розглянути актуальні питання з підготовки кадрів для системи дошкільної освіти в контексті формування репродуктивного здоров'я дітей дошкільного віку.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Дослідженню феномена здоров'я, чинників, що впливають на його стан та репродуктивну сферу дітей та підлітків, присвячені роботи медиків (М.Амосов, Н.Жилка, А.Нагорна, В.Чебан, З.Шкіряк-Нижник та ін.); психологів (Г.Балл, Ю.Гільбух, Г.Костюк, В.Крутецький, О.Леонтєв, В.Мухіна, В.Никифоров), педагогів (Т.Бойченко, Е.Вайнер, Г.Жара, В.Оржеховська, І. Халемський та ін.), учених-дослідників в системі валеологічної освіти (В.Бобрицька, Т.Бойченко, М.Гриньова, Л.Животовська, В.Петленко, С.Страшко та ін.), філософів (К.Афанасьєв, І.Смирнов), науковців з дошкільного профілю (Н.Кирста, Н.Лисенко, Л.Лохвицька, Н.Нестеренко, С.Юрочкіна та ін.).

У дисертаційних та наукових дослідженнях значне місце відводиться здоровому способу життя, основам якого потрібно навчати з дитинства, тому що дошкільний вік є одним з найвідповідальніших періодів життя людини.

Для формування репродуктивного здоров'я дітей дошкільного віку важливим є режим праці та відпочинку, режим і калорійність харчування. Необхідно з самого малечку, як тільки дитина починає розуміти та диференціювати інформацію, пояснювати їй корисність і шкідливість для здоров'я різних продуктів. Ці знання стануть дитині в майбутньому запорукою для збереження загального та репродуктивного здоров'я.

Особлива роль відводиться засобам виховання дітей у домашніх умовах. Практика підтверджує,

що сама специфіка роботи дитсадка враховує всі особливості режиму праці та відпочинку, харчування, фізичної культури та інформативного спрямування. Згідно нормативних вимог у дошкільних закладах різних типів здійснюється належний розподіл їжі за калорійністю, режимом прийому та відсотковим співвідношенням необхідних речовин упродовж дня без перенавантажень для організму.

Щодо виховання дитини в домашніх умовах, то при прийомі їжі часто має місце нераціональне співвідношення підбору продуктів харчування, порушення режиму прийому їжі. Це може спричинити явища авітамінозу чи гіпервітамінозу і привести у майбутньому до розладів стану здоров'я, зокрема репродуктивної сфери. Наприклад, від вмісту кальцію в організмі залежить робота щитовидної, надниркових залоз, кісткової та м'язової систем, котрі мають безпосереднє відношення до формування репродуктивної системи як у дівчаток, так і в хлопчиків. Дефіцит кальцію може в майбутньому спричинити ожиріння, порушення роботи гормональної системи, безпліддя [5].

Проблеми інфекційних захворювань кишковика, дисбактеріоз приводять до інтоксикації органів, анатомічно розміщених поряд з ним (статеві органи дівчаток і хлопчиків). Це провокує їх інфікування та поширення запальних процесів. Саме раціональне харчування є запорукою здорового стану шлунково-кишкового тракту [5].

Необхідно врахувати і те, що дитина в дитсадку веде набагато активніший спосіб життя, ніж вдома. Важливою і обов'язковою складовою організації діяльності виховного закладу є включення фактору фізичної культури: гімнастики, спортивних ігор.

Практика підтверджує, що малорухомий спосіб життя в однотипному положенні тіла (у ранньому дитинстві діти часто перебувають із зігнутою осанкою під час занять з образотворчого мистецтва, гри з іграшками) негативно впливає на стан здоров'я репродуктивних органів, котрі розміщені в глибині тазу та спричиняють застійні явища означених органів. Заняття спортом, гімнастикою, танцями сприяють нормальному функціонуванню опорно-рухової системи, кровотоку, лімфотоку, що допомагає формуванню та збереженню репродуктивних функцій.

Актуальним для формування культури репродуктивного здоров'я у всі періоди розвитку дитини є дотримання гігієнічних вимог під час занять фізичними вправами, адже фізичне перенавантаження може спричинити патологічні зміни у стані та розвитку функцій репродуктивних органів як у дівчаток, так і в хлопчиків. У дівчаток – це провокування опущення статевих органів – піхви, тіла матки, що приводить у подальшому до безплідності.

Починаючи з самого раннього віку, необхідно формувати в дітей загальні знання та навички догляду за тілом, вчити дотримуватись особистої гігієни, належного догляду за статевими органами, оскільки їх інфікування має безпосереднє відношення до збереження здоров'я репродуктивної системи. Це – вульвовагініти у дівчаток, цистити, уретрити як у дівчаток, так і в хлопчиків. Діти люблять гратися в пісочку, сидати на траву чи землю. Такі дії часто спричиняють забруднення, переохолодження і простудні захворювання сечостатевих органів.

Однією з важливих умов репродуктивного здоров'язбереження є визначення організаційно-педагогічних засобів статевого виховання дітей, починаючи з дитинства, зокрема дошкільного віку.

Статеве виховання дітей базується на інформації, яку одержує дитина, і відбувається в таких основних напрямках, як: родина, середовище однолітків, процес організованого навчання й виховання, вплив літератури і мистецтва, засобів масової інформації та ін.

Дослідники визначають статеве виховання як: 1) процес, спрямований на вироблення якостей, рис, властивостей, а також настанов особистості про необхідні для суспільства стосунки людини з представниками іншої статі (А.Хрипкова, Д.Колесов); 2) формування поваги, дружби між хлопчиками та дівчатками, набуття ними відповідних норм з урахуванням специфіки статі (І.Мачуцька, І.Мезеря, В.Холмогорова). Особливо актуальними для сьогодення є дослідження про психологію та педагогіку сексуального розвитку дитини (Г.Говорун, О.Кікнеджи, О.Кузь), формування готовності майбутніх учителів до статево-рольової соціалізації (І.Ковальчук).

Важливим напрямком у статевому вихованні дітей дошкільного та молодшого шкільного віку є диференційований підхід до дітей відповідно до їхньої статевої належності, що сприяє формуванню ранньої орієнтації на виконання соціальної ролі в житті (батька, матері, дружини, чоловіка).

У розв'язанні завдань статевого виховання дітей дошкільного віку як важливої умови формування репродуктивного здоров'я є ідеал народної педагогіки: повна сім'я, рідна домівка, родинність, традиції, символи. Особлива тема народних традицій – підготовка до шлюбу, створення сімейного щастя.

Завдяки домашній дидактиці в майбутньому юнак чи дівчина в пору одруження вже значною мірою були підготовлені до виконання ролі сім'янина – обов'язків чоловіка і дружини, батька і матері.

Вкрай актуальними є вмотивована і своєчасна реакція дорослих на ті чи інші особливості поведінки, взаємовідносини дітей з однолітками протилежної статі, на прояви сексуального розвитку;

надання дітям потрібної інформації у відповідь на їхні запитання та індивідуально засобом спеціально організованих бесід, занять.

У дитинстві будь-яка інформація засвоюється малюками через дитячі форми культури. Специфічним засобом виховання та підготовки до подружнього життя, продовження роду, народження та виховання дітей, особливо в ранньому дитинстві, є спосіб театралізації, що досконало відображено у дослідженнях Ю.Бурцевої. Дослідниця підкреслює, що театралізована діяльність – це улюблений вид дитячої творчості, який дає дітям можливість перетворитися на будь-якого героя, втілити у ці образи свої мрії та запрограмувати на майбутнє позитивний стереотип дій [1].

Найкращим чином дружбі між хлопчиками та дівчатками, процесу статевої диференціації сприяють сюжетно-рольові ігри, оскільки вони враховують їхні двоосібні інтереси. В іграх хлопчики піклуються про вибрану дівчинку-дружину, допомагають їй, оберігають від фізичних перенавантажень, виступаючи в ролі «чоловіка». Саме тому потрібно підбирати ігри для дітей з прогнозуванням правильності майбутньої поведінки у міжстатевих стосунках, що буде запорукою для формування та збереження репродуктивного здоров'я обох статей.

Вважаємо, що негативним явищем у формуванні репродуктивного здоров'я з раннього дитячого віку є низька обізнаність батьків з українським фольклором, національною культурною спадщиною, народною культурою зарубіжжя і обмежене спілкування з дітьми з означених питань. Ми підтримуємо висновки учених-педагогів С.Свириденко, О.Ващенко про нагальну потребу в подоланні такої проблеми, як масова безграмотність батьків у питаннях формування та зміцнення репродуктивного здоров'я дітей. У зв'язку з цим діти здебільшого засвоюють знання та навички відносно питань статі та репродуктивного здоров'я самостійно: з власного невеликого досвіду, спостереження за дорослими, котрі є в їхньому оточенні; засобів масової інформації.

Вкрай важливо враховувати таку характерну особливість сучасного життя, як інформаційне перенавантаження. Це – перегляд дитиною телевізійних програм без обмежень у часі, комп'ютерні ігри, заняття у різних гуртках, спортивних секціях та допоміжне вивчення іноземних мов. Якщо при перебуванні в дитсадку це відбувається дозовано, з чергуванням режиму напруги та відпочинку, то в домашніх умовах – це часто неконтрольований процес. Надаючи змогу дитині тривалий час переглядати навіть позитивні дитячі телевізійні передачі чи мультфільми, батьки залишають поза увагою те, що це є однотипне положення тіла і напруження зору, інформаційно-емоційне перевантаження. Усі ці фактори негативно впливають на загальний стан здоров'я дитини, його репродуктивної сфери.

Потребує особливої уваги з раннього дитячого віку формування усвідомленої відмови від шкідливих звичок: тютюнопаління, алкоголізму, наркоманії. Згідно зі статистичними даними, за останнє десятиріччя тютюнопалінням займається кожна третя жінка репродуктивного віку, а за показниками підліткового алкоголізму Україна посідає перше місце в Європі. Хоча явища тютюнопаління, алкоголізму та наркоманії в дошкільному віці практично відсутні, знання як профілактичний засіб, доцільно надавати саме цій віковій категорії, оскільки дитина засвоює як зразок до наслідування і світосприйняття стереотип поведінки найближчого оточення.

Визначальним фактором збереження та зміцнення як загального, так і репродуктивного здоров'я є стан екологічних процесів зовнішнього середовища. Забруднення довкілля досягло рівня перевищення адаптаційних можливостей організму, і це приводить до порушення здоров'я, зокрема репродуктивного.

На цінності та важливості педагогічного внеску у зміцнення і збереження здоров'я дітей, починаючи з дошкільного та молодшого шкільного віку засобами природи, наголошували видатні педагоги: Ф.Дістервег, Я.Коменський, А.Макаренко, І.Песталоцці, С.Русова, В.Сухомлинський, К.Ушинський та ін. Цілі, завдання, принципи, методи, умови екологічного виховання розкриваються в наукових працях О.Захлібного, І.Зверева, Б.Лихачова та ін.

Гарантії охорони здоров'я населення України від екологічного тиску, в т. ч. репродуктивного, надаються у відповідних статтях Конституції України (1996), Закону України "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя», (1996), Закону України "Основи законодавства України про охорону здоров'я» (1992) та нормативно-методичній документації, яка створює механізм впровадження законодавчої бази в практику.

Нами здійснено дослідження з питань обізнаності студентів з проблемами репродуктивного здоров'я. Одним із об'єктів дослідження була експериментальна група студентів Криворізького державного педагогічного університету: педагогічний факультет, спеціальність «Дошкільне виховання» (18чол.), 2008-2009 навчальний рік.

Результати формувального експерименту засвідчують стан досліджуваного питання:

- повною мірою, на думку респондентів, на здоров'я кожної людини впливають такі чинники: тютюнопаління, зловживання алкогольними напоями, ВІЛ/СНІД, наркоманія (100% респондентів);
- причини низького рівня культури здоров'я, спадкових захворювань – забрудненості, навколишнього середовища (61% респондентів);
- вплив низького рівня фізичної культури, ранніх сексуальних стосунків, відсутність життєвих цінностей та навичок на репродуктивне здоров'я відзначає лише третина опитуваних – 33%.

Щодо репродуктивного здоров'я, то найвпливовішими чинниками його формування респонденти вважають заняття спортом і фізичною культурою, медичне обслуговування, умови навчальної діяльності учнів.

Важливості способу життя, занять спортом і фізичною культурою, харчуванню, знань теоретичних основ збереження здоров'я надають значення менше третини опитаних.

У ході опитування респондентам було запропоновано визначити чинники, які значною мірою впливають на стан репродуктивного здоров'я та готовності до відповідального батьківства і материнства.

Респонденти вважають, що найвищий рівень впливу на формування в дітей та молоді міцного репродуктивного здоров'я та знань про відповідальне батьківство і безпечне материнство мають чинники: сім'я, батьки, родичі - 72%; особистісні якості людини -61%; оточення (друзі, знайомі) - 50%; вчителі, школа – лише 28%.

На превеликий жаль, вплив загальноосвітніх та дошкільних закладів на формування означеного феномена репродуктивного здоров'я вважають незначним – 72%; ЗМІ – 56%; соціальна політика держави та місцевих органів самоврядування – 39%.

Зазначимо, що майже половина респондентів вважають, що абсолютно не впливають на стан здоров'я, в тому числі і репродуктивного, такі важливі чинники, як соціальна політика місцевих органів самоврядування – 44% та орієнтація населення за місцем проживання – 39%.

У відповіді на питання, які професійні знання, практичні навички, уміння та життєві компетенції з формування репродуктивного здоров'я учнівської молоді здобули студенти експериментальної групи за час навчання в університеті, 61% відповіли, що вивчення спеціалізованого курсу позитивно вплинуло на їхній розвиток, та 39% респондентів вказали, що лише доповнили знання про стан здоров'я, шкідливість абортів. Ці відповіді показують, що повноцінні знання з питань репродуктивного здоров'я до початку вивчення спецкурсу були відсутні. Практично кожен студент надбав їх чи доповнив під час опанування спеціального навчального курсу.

Усі респонденти відзначили, що вони успішно оволоділи ефективними традиційними та сучасними інноваційними технологіями, опанували методику проведення тренінгів, використання наочної агітації для формування в учнівської молоді відповідального ставлення до репродуктивного здоров'я, виконання материнських і батьківських обов'язків.

Готовність та бажання співпрацювати з організаціями, що діють у населених пунктах з проблем формування і збереження репродуктивного здоров'я учнівської молоді, виявили лише 39% опитаних у молодіжних клубах-кафе; по – 28% - у службі планування сім'ї, дитячій поліклініці, спортивних секціях, клубах; в анонімних консультаційних пунктах, батьківських комітетах – 11%.

Виявлено відсутність готовності до співпраці з наркотичними диспансерами – 61%; анонімними консультаційними пунктами – 56%; батьківськими комітетами – 44%; підлітковими клубами, телефоном довіри – 39 %, що вказує на об'єктивність і щирість відповідей та актуальність потреби у виховній роботі як різновиді професійної педагогічної діяльності.

Бажання співпраці майже у всіх напрямках коливається в межах 11-33%. Найбільш цікавою для опитуваних щодо співпраці є служба планування сім'ї – 33%, телефон довіри та спортивні секції – 28%. Це є показником різноманітності інтересів студентів і потреби у підтримці, розвитку та спеціалізованій підготовці до майбутньої професійної діяльності.

Дуже свідомим є підхід щодо питань формування репродуктивного здоров'я дітей та молоді, які необхідно включити в навчальні програми. У 100% опитаних - це стосується питань впливу алкоголю на репродуктивне здоров'я, культури сексуальних стосунків, валеологічної освіти, формування в учнів навичок, життєво необхідних компетенцій щодо зміцнення і збереження здоров'я; статевого виховання, проблем наркоманії, ВІЛ/СНІДУ, раціонального харчування та розвитку фізичної культури.

Дещо менше число респондентів віддають належне місце плануванню життєвого шляху – 83%; культурі спілкування, підготовці до сімейного життя – 78%; здоровому способу життя – 72%; екологічному вихованню – 56%. Це вказує на недостатню обізнаність з важливістю означених чинників.

Нас особливо цікавили пропозиції респондентів щодо підготовки майбутніх спеціалістів до

формування, збереження і зміцнення репродуктивного здоров'я. Майбутні педагоги з експериментальної групи джерельною базою знань, інформації, життєвих компетенцій з досліджуваної нами проблеми вважають: спецкурс – 100 %, валеологія – 56%, вікова фізіологія – 28%. Це свідчить про потребу включення означеного спеціалізованого курсу до навчального процесу вищої педагогічної школи.

Конкретні шляхи в подальшому удосконаленні підготовки педагогічних кадрів до розв'язання проблем репродуктивного здоров'я через систему шкільної освіти респонденти бачать у потребі викладання апробованого спецкурсу; роботі гуртків і факультативів; співпраці учителів та спеціалістів дошкільного профілю; кваліфікованій підготовці спеціалістів у системі вищої педагогічної школи.

Респонденти також відзначили, що вони брали участь у молодіжних акціях з охорони здоров'я: анти-СНІД, профілактика туберкульозу.

Студенти вказують, що робота в навчально-науковому фонді бібліотеки університету забезпечує знання з даної теми лише на третину – 33%. Це свідчить про невміння та небажання працювати із засвоєнням додаткового матеріалу самостійно.

Відповідь на питання про співпрацю з громадськими організаціями зі збереження репродуктивного здоров'я учнівської молоді дали тільки 10%.

Опитувані також вказали на необхідність включення до програми педагогічної практики питань репродуктивного здоров'язбереження.

Оцінка свого рівня готовності до професійно-педагогічної діяльності з формування в підлітків і молоді репродуктивного здоров'я, його збереження і зміцнення є досить самокритичною і об'єктивною: лише 50% вважають його достатнім, середнім - 33%, високим - 3,6% і недостатнім - 2%. Це свідчить про те, що вивчення спецкурсу збагатило рівень знань з даного питання до рівня можливості педагогічної діяльності.

Ми погоджуємося з позицією М.Севастьяк, що метою сучасної підготовки фахівця у вузі має стати формування спеціаліста, його професійно-особистісний розвиток та ефективна управлінська діяльність. Особливого значення набуває теоретична і методична основа підготовки спеціалістів дошкільного профілю.

Дані проведеного експерименту та впровадження спецкурсу в навчальний процес вказують на потребу та необхідність уведення у вищій педагогічній школі навчання для опанування знань про репродуктивне здоров'я, методику його формування з раннього дошкільного віку з урахуванням вікових особливостей упродовж усіх років навчання [4].

Результати аналізу педагогічних досліджень і практичного досвіду свідчать про потребу у розв'язанні проблеми підготовки педагогічних кадрів для системи дошкільної та шкільної освіти, які б володіли здоров'язберігаючими технологіями.

Перспектива подальшого дослідження включає розробку програми для майбутніх фахівців, що здобувають спеціальність «дошкільна освіта» з проблем формування репродуктивного здоров'я та її навчально-методичного забезпечення.

Література

1. Бурцева Ю.А. Статеве виховання школярів засобами українського фольклору: Автореф. дис. ... канд.пед.наук. – Луганськ: Б.в., 2006. – 20 с.
2. Гойда Н.Г. Методичні підходи до вивчення складових формування репродуктивного здоров'я / Н. Г. Гойда, В. І. Чебан // Охорона здоров'я України. – 2002.- № 2(5). – С.27–30.
3. Кіт Г.Г. Українська народна педагогіка: курс лекцій. – навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / Г. Г. Кіт, Г. С. Тарасенко // – Вінниця: Едельвейс. – К., 2008. – 302с.
4. Трофанова Т.Г., Меліков О.Я., Страшко С.В.Методика формування репродуктивного здоров'я учнівської молоді. Навчальна програма спецкурсу для студентів педагогічних вищих навчальних закладів, що навчаються за педагогічними спеціальностями: «здоров'я людини», «біологія», «початкове навчання», «дошкільне виховання», «соціальна педагогіка», «психологія», «практична психологія» (освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр»). / Т.Г.Трофанова, О.Я.Меліков, С.В.Страшко/2008. – 20с.
5. Трофанова Т.Г. Вивчення питань репродуктивного здоров'я у шкільному курсі «Основи здоров'я» загальноосвітніх навчальних закладів України / Т. Г. Трофанова / Вісник Прикарпатського Університету. Серія: Педагогіка. - 2010. - Вип. 25 – С.178-183.